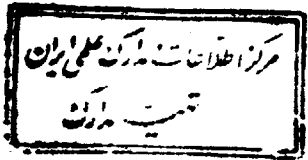

۳۱۲۳۹

۲۰ / ۱۰ / ۱۳۷۹

دانشگاه تهران

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

جایگاه سیاسی عالم دینی در دو مکتب

اخباری و اصولی

91211

نگارش

سید محسن آل سید غفور

استاد راهنما

دکتر مصطفی ملکوتیان

استاد مشاور

دکتر سید احمد موثقی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
علوم سیاسی

شهریور ۱۳۷۹

۳۱۵۳۹

به فاطمه عليها السلام که خلقت

وهستی، طفیل هستی اوست

سپاس

اکنون که به حمد الله والمئه توفیق اتمام پژوهش حاضر را یافتیم از باب «من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق» بر خود لازم می‌بینم، از تمام عزیزانی که به نحوی دستگیر این حقیر در این راه بودند تشکر و سپاسگذاری نمایم.

بدون شک در رأس تمامی این عزیزان، پدر و مادر عزیزم قرار دارند که تحصیل و پژوهش فرزندشان، دغدغه هماره آنان بوده است.

از اساتید عزیز و گرانقدرم جناب آقای دکتر مصطفی ملکوتیان و جناب آقای دکتر سید احمد موثقی که با تقبل زحمت راهنمایی و مشاوره پژوهش حاضر را پذیرفتند تشکر و تقدیم می‌نمایم.

همچنین بر خود لازم می‌دانم که از اساتید عزیز گرانمایه‌ام جناب آقای دکتر داود فیرحی و جناب آقای سید محمد تقی آل غفور که در روند این پژوهش از راهنمایی دریغ نورزیده و دلسوزانه اینجانب را در این راه یاری دادند سپاسگذاری نمایم.

در پایان از همسر عزیزم مژگان سبط نبی و دو فرزند دلبندم سید احسان و الهام سادات که محدودیت‌های دوران تحصیل و پژوهش را به جان خریدند تشکر و سپاسگذاری می‌نمایم.

فهرست مطالب

۱.....	مقدمه
۲.....	طرح موضوع
۳.....	اهمیت موضوع
۳.....	فایده تحقیق
۳.....	هدف تحقیق
۳.....	سؤال اصلی
۳.....	فرضیه
۴.....	مفاهیم
۴.....	مکتب اخباری
۴.....	مکتب اصولی
۴.....	اقتدار
۵.....	متغیرها
۵.....	۱- متغیر مستقل
۵.....	۲- متغیر وابسته
۵.....	سؤالات فرعی

۵	مفروضات
۶	سابقه تحقیق
۶	سازماندهی
۷	پی نوشت

فصل اول

۸	مقدمه‌ای بر آغاز داستان عقل و نقل در اسلام
۹	عقل و نقل در یهود و مسیحیت
۱۰	عقل و نقل در میان مسلمانان
۱۰	بحث‌های کلامی و مسأله عقل و نقل
۱۱	افول عقل در مکتب اشعری
۱۲	اصول مکتب اشعری
۱۲	۱- تقدم نقل بر عقل:
۱۳	۲- فعل انسان و مسأله «کسب»
۱۴	معتزله و عقل
۱۴	۱- اصل اولویت عقل بر نقل
۱۴	۲- اصل آزادی اراده و اختیار انسان
۱۵	انحطاط فرقه عقلگرا (اعتزال) در تاریخ اسلام:
۱۷	بررسی عقل و نقل در تشیع
۲۰	پی نوشت

فصل دوم

- روند «عقل» و «نقل» در فقه امامیه ۲۱
- ۱- اصحاب نقل (اخباریین قدیم) ۲۲
- ۱- محمدبن یعقوب کلینی ۲۳
- ۲- شیخ صدوق ۲۳
- ویژگی های مکتب قم ۲۶
- ۲- اصحاب عقل ۲۶
- تعریف اصول فقه ۲۷
- نحوه شکل گیری دانش اصول ۲۷
- تاریخ علم اصول ۲۸
- نمایندگان برجسته مکتب اصول ۲۸
- ۱- ابو محمد حسن بن علی عمانی معروف به ابن عقیل ۲۸
- ۲- ابو علی محمدبن احمد کاتب اسکانی معروف به ابن الجنید ۲۸
- ۳- شیخ محمد بن نعمان مشهور به شیخ مفید ۲۸
- مفید و محدثان ۲۹
- عقل و نقل در نزد مفید ۳۱
- ۴- سید مرتضی مشهور به علم الهدی ۳۱
- ۵- شیخ محمد بن الحسن طوسی ۳۲
- مشخصات مکتب بغداد ۳۳
- ۶- ابن ادریس حلّی و دو اقدام مهم ۳۵
- اول: مبارزه با روحیه اخباریگری ۳۶

۳۷	دوم: پیشبرد استدلال‌های عقلی در فقه
۳۸	۷- نجم‌الدین جعفر بن حسین حلی معروف به محقق حلی
۳۹	ظهور مجدد اخباریگری
۴۱	مکتب اخباری در قرن یازده
۴۱	علت ظهور و پیدایی مجدد مکتب اخباری
۴۱	عوامل بیرونی
۴۱	۱- علل و عوامل علمی
۴۳	۲- عامل غیر علمی یا سیاسی
۴۴	استرآبادی احیاگر مکتب اخباری
۴۸	پیروزی دانش اصول و شکست مکتب اخباری
۵۰	مبارزه و حید بهبهانی و شاگردان وی در عرصه عمل علیه مسلک اخباریگری
۵۳	نزاع اخباری و اصولی پس از بحرانی
۵۵	سرانجام میرزا محمد اخباری
۵۷	شیخ مرتضی انصاری (۱۲۱۴- ۱۲۸۱ق)
۵۸	پی نوشت

فصل سوم

۶۲	مبانی معرفتی دو مکتب اخباری و اصولی
۶۳	تفاوتها و اختلافات دو مکتب
۶۴	اهم فرقها و اختلافات دو مکتب عبارتند از:

۶۸	اختلاف در منابع احکام
۶۸	الف «قرآن کریم»
۶۹	دیدگاه اخباریون
۶۹	اخباریین افراطی
۷۲	اخباریین میانه
۷۴	دلایل اخباریین بر عدم حجیت ظواهر کتاب
۷۵	دیدگاه اصولیون و رد استدلالات اخباریین
۷۷	خلاصه و نتیجه گیری بحث قرآن
۷۸	قرآن، سیاست و فقیه
۷۹	ب) سنت (اخبار)
۷۹	بررسی دیدگاه دو مکتب
۸۰	اخباریین و اعتراض به تقسیم بندی احادیث
۸۲	«سنت» و مسأله سیاست و جایگاه سیاسی عالم دینی در دو مکتب
۸۳	ج - اجماع
۸۳	اجماع چیست؟
۸۴	بررسی اجماع در دو مکتب
۹۰	نتایج سیاسی بحث اجماع
۹۴	د - عقل
۹۵	الف - دیدگاه مکتب اخباری
۱۰۶	خلاصه دیدگاه مکتب اخباری
۱۰۷	ب - دیدگاه مکتب اصولی

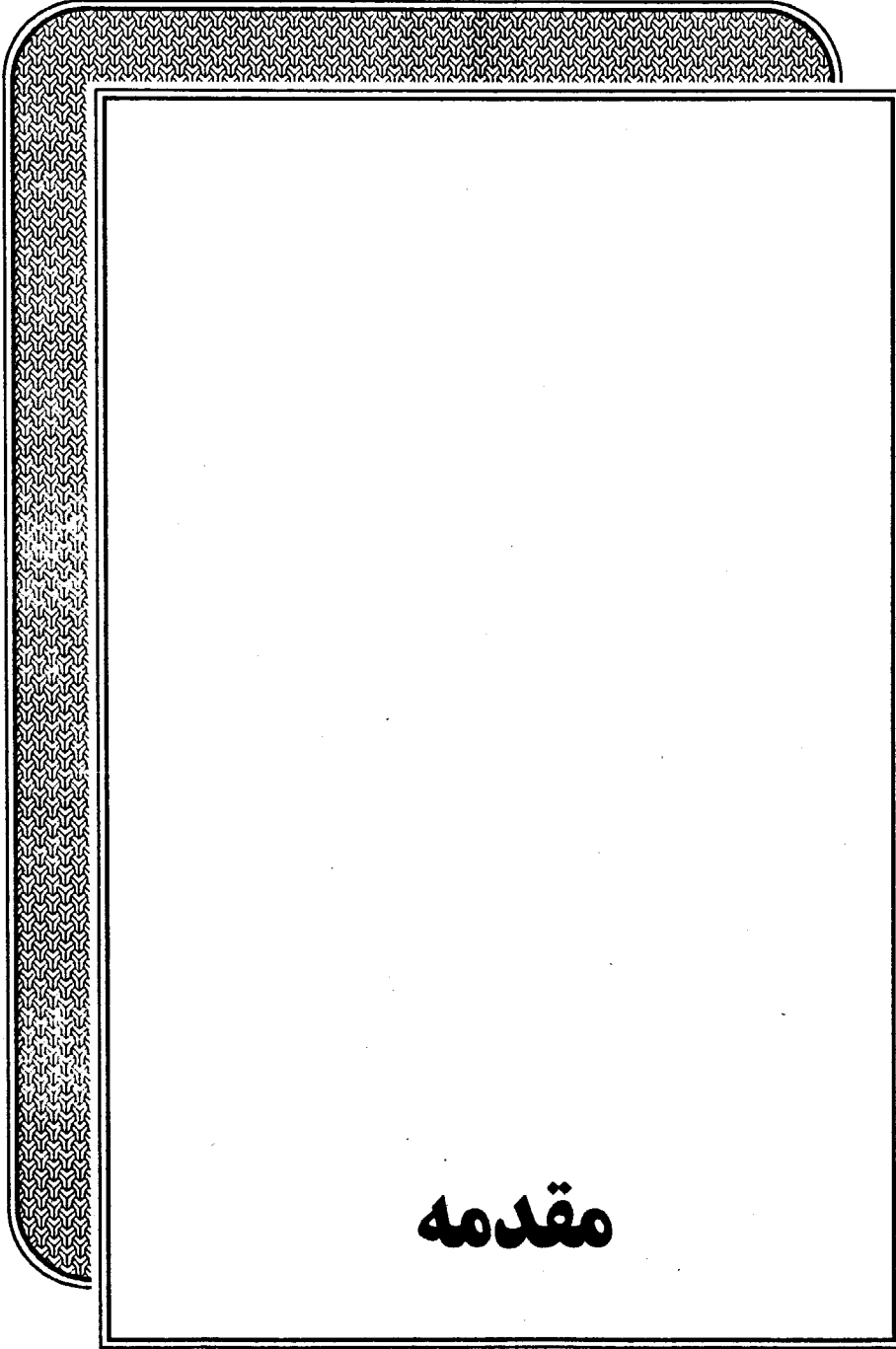
- عقل در دیدگاه اصولیون..... ۱۱۰
- عقل، سیاست و ارتباط آن با جایگاه سیاسی عالم دینی..... ۱۱۵
- الف - اخباریان..... ۱۱۶
- ب - اصولیون..... ۱۱۸
- عقل و اقتدار سیاسی..... ۱۲۰
- الف - اخباریین..... ۱۲۱
- ب - اصولیون..... ۱۲۲
- هـ - اختلاف در روش..... ۱۲۴
- اجتهاد و تقلید..... ۱۲۴
- اجتهاد چیست؟..... ۱۲۵
- سابقه تاریخی اجتهاد..... ۱۲۵
- تقلید..... ۱۲۶
- تقلید چیست؟..... ۱۲۷
- قلمرو و عرصه تقلید..... ۱۲۷
- الف - دیدگاه اخباریین..... ۱۲۸
- خاستگاه اجتهاد و نحوه شکل گیری آن در شیعه به گمان اخباریین..... ۱۲۹
- دیدگاه اخباریین افراطی..... ۱۳۵
- اعتقاد اخباریان معتدل و میانه..... ۱۳۹
- تقلید در دیدگاه اخباریان..... ۱۴۰
- ب - اجتهاد و تقلید از دیدگاه اصولیین..... ۱۴۲
- نتایج اجتماعی - اجتهاد و تقلید..... ۱۴۷

۱۵۰ مناصب و حیطه‌های وظایف مجتهد
۱۵۶ خصایص مرجعیت واحد
۱۵۶ تأثیر سیاسی بحث اجتهاد و تقلید
۱۵۹ پی نوشت

فصل چهارم

۱۶۹ شؤن سیاسی فقیه در مکتب اصولی «احکام و فتاوی سیاسی» و «ولایت سیاسی»
۱۷۱ الف - احکام و فتاوی سیاسی
۱۷۲ ۱ - حکم به جهاد
۱۷۴ ۲ - حکم تحریم تنباکو
۱۷۶ حکم سیاسی و روشنفکران
۱۷۶ حکم تحریم تنباکو و مشروطه
۱۷۷ ۳ - احکام و فتواهای سیاسی دوران مشروطه
۱۷۹ عالمان دینی و مشروطه
۱۷۹ عالمان دینی موافق مشروطه
۱۸۳ عالمان دینی مخالف مشروطه
۱۸۸ ب - ولایت سیاسی
۱۸۹ معنای لغوی ولایت
۱۹۰ ولایت فقیه و قدمای شیعه
۱۹۶ ولایت فقیه و علمای متأخر
۲۰۳ امام خمینی و ولایت فقیه

۲۰۴	۱- تصدی حکومت از باب امور حسبه
۲۰۵	۲- تصدی سیاسی از باب ولایت فقیه
۲۰۸	حدود اختیارات فقیه
۲۰۹	ولایت فقیه در روایات
۲۱۶	پی نوشت
۲۲۱	خاتمه و نتیجه گیری
۲۲۶	نتایج براساس مطالب گذشته
۲۲۹	پی نوشت
۲۳۰	منابع و مأخذ

مقدمه

طرح موضوع:

آشنایی با پیشینه و تاریخ تفکر و اندیشه امریست ضروری، چراکه میان اندیشه غالب کنونی با اندیشه‌های گذشته نمی‌توان تنازع برقرار کرد و آن‌ها را از یکدیگر گسیخته دانست. تداوم اندیشه از گذشته تاریخی تا کنون به مثابه حلقه‌هایی است که تشکیل دهنده «زنجیر اندیشه» است.

بررسی اندیشه سیاسی تشیع که در هیرم آن اندیشه‌های فقهی عالمان دین قرار دارند، بازیابی اندیشه‌های فوق و تأثیرات آن بر فقه و به تبع آن بر فقیه و عالم دینی به لحاظ اختیارات و وظایف در رابطه با «سیاست» امری ضروری می‌نمایاند.

در بررسی تاریخ معاصر ایران و بازبینی نقاط عطف آن، نقش بارز روحانیت و فقهای دین به خوبی نمایان است.

یافتن تغییر گفتمان در اندیشه سیاسی تشیع که منجر به این نقش آفرینی در تاریخ معاصر شده است بررسی خاص خود را نیاز دارد. چراکه در کنکاش در اندیشه فقهی، شاهد تحول و تطوری در آن می‌باشیم که آن را امروزه به جریان حاکمیت دینی در نظام جمهوری اسلامی بدل ساخته است.

گذار از اندیشه اخباریگری در جهان تشیع به اندیشه اصولی و اجتهادی از مهمترین علل نقش آفرینی عالمان دین در ساحت سیاست است.

شناخت دو مکتب اخباری و اصولی و مبانی آنها رهنمایی است به فهم اندیشه سیاسی تشیع و به تبع آن فهم تاریخ معاصر که نهایتاً به برقراری نظام جمهوری اسلامی با گفتمان حاکمیت دینی انجامید.

اهمیت موضوع:

پیروزی انقلاب اسلامی و برقراری «نظام جمهوری اسلامی» کشور ایران را وارد دوران جدیدی از شکل «نظام سیاسی» نمود. نظامی که پایه و بنیاد آن را «فقه» تشکیل می‌دهد و هدف آن برپایی «حکومت دینی» است.

بر طبق این پایه و اساس (فقه) بود که متولیان فقه، عهده‌دار اقامه حکومت دینی شدند.

از این رو فقها و عالمان دین در رأس هرم این نظام سیاسی قرار گرفتند.

از اینجاست که اهمیت و ضرورت شناخت اندیشه سیاسی حاکمان بر جامعه (فقیهان)

مشخص می‌شود.

فایده تحقیق

این تحقیق که وجه نظری آن در اولویت است می‌تواند به عنوان اثری علمی به جامعه اهل

تحقیق عرضه گردد و زمینه پژوهش‌های دیگر را فراهم سازد.

هدف تحقیق

این پژوهش به هدف توصیف دوگرایش اخباری و اصولی در مورد جایگاه سیاسی عالم

دینی و فهم علت نقش آفرینی جدی عالمان دین در تاریخ معاصر انجام می‌شود.

سؤال اصلی:

گذار از مکتب اخباری به مکتب اصولی چه تأثیری بر جایگاه سیاسی عالم دینی داشته است؟

فرضیه:

پیروزی مکتب اصولی بر مکتب اخباری که احیای اجتهاد و تقلید را در پی داشت، موجب

گسترش آشکار حوزه اختیارات و اقتدار عالم دینی در عرصه سیاست شد.